

રિસાલતુલ હુકુક

(અધિકારો અને ફરજોની લેખિત સનદ)

(Treatise of Rights) (Charter of Rights)

ઈમામ ઝૈનુલ આબેદીન(અ.)એ બયાન
ફરમાવેલ અધિકારો અને ફરજોનું વર્ણન

: પ્રકાશક :

HADI LIBRARY

ગુજરાતી પુસ્તકાલય

www.hadilibrary.org

ક્રિતાબનું નામ	:	રીસાલતુલ હુકુક
વિષય	:	આપણી જવાબદારીઓ અને બીજાના અધિકારો
અસલ બયાન	:	ઈમામ ઝૈનુલ આબેદીન(અ.)
ગુજરાતી અનુવાદ	:	રઝા સોનગઢવાળા
પ્રુક રીડીંગ	:	મૌ. મુરતઝા મોરબીવાળા
હદિયો	:	અમલ
ઈ-પબ્લીશર	:	www.hadilibrary.org
ઈ-આવૃત્તિ	:	એપ્રિલ-૨૦૧૮

બિસ્મીલ્લાહિ રહમાનિ રહીમ

પ્રસ્તાવના

‘રિસાલતુલ હુકુક’નું વર્ણન શૈખે સદુકની કિતાબો ‘અલ ખિસાલ’, ‘અલ આમાલી’ અને ‘મન લા યહુરોરુલ ફકીહ’માં જોવા મળે છે, જેના સૌપ્રથમ રાવી (બયાન કરનાર) અબુ હમ્મા સેમાલી છે, જે ઈમામ જૈનુલ આબેદીન(અ.)ના ભરોસાપાત્ર અને આદરણીય સાથીદાર (સહાબી) હતાં.

આપણી જવાબદારીઓ અને ફરજો કઈ-કઈ છે અને બીજાના અધિકારો અને હકો કયા-કયા છે તેનું વર્ણન આ પુસ્તિકામાં ટૂંકમાં છતાં ઉંડાણપૂર્વક કરી દેવામાં આવેલ છે, જે મઅ્સૂમ ઈમામના કલામની ખૂબી અને વિશિષ્ટતા દર્શાવે છે.

આ પુસ્તિકા અંગ્રેજીમાંથી ગુજરાતીમાં રૂપાંતર કરવામાં આવી છે. ગુજરાતી ભાવાનુવાદ કરતી વખતે

શક્ય તમામ કાળજી લેવામાં આવી છે, આમ છતાં કાંઈ ભૂલ કે ક્ષતિ નજરે પડે, તો ધ્યાન દોરવા વિનંતી.

આ પુસ્તિકાનું પ્રુફ રીડીંગ અને સુધારા-વધારા કરી આપનાર મૌ. મુરતઝા મોરબીવાળાનો આભાર વ્યક્ત કરતા અલ્લાહ પાસે દુઆ છે કે અલ્લાહ તેમની તૌફીકાત અને તંદુરસ્તીમાં વધારો કરે.

આ પુસ્તિકાને ઈમામે ઝમાના(અ.)ની ખિદમતમાં અર્પણ કરતા અલ્લાહ તઆલાને દુઆ છે કે તે આ નાનકડી કોશિશને કબૂલ ફરમાવે અને તેને અમારા માટે આખેરતનો શણગાર અને સવાબે જારીયાનું માધ્યમ બનાવી દે.

ગુજરાતી અનુવાદક

બિસ્મીલ્લાહિ રહમાનિ રહીમ

અનુક્રમણિકા

Contents

પ્રસ્તાવના	3
અનુક્રમણિકા.....	5
૧. અલ્લાહનો હક.....	9
૨. નફ્સનો હક	10
૩. જિભનો હક.....	11
૪. કાનનો હક	12
૫. આંખનો હક.....	12
૬. પગનો હક	13
૭. હાથનો હક.....	14
૮. પેટનો હક.....	15
૯. ગુપ્તઅંગો (શર્મગાહ)નો હક	16

૧૦. નમાઝનો હક	17
૧૧. રોઝાનો હક	18
૧૨. હજનો હક	19
૧૩. સદકાનો હક	19
૧૪. કુરબાનીના જાનવરનો હક	21
૧૫. રાજા / સત્તાધીશ / શાસકનો હક	22
૧૬. શિક્ષકનો હક	24
૧૭. માલિકનો હક	25
૧૮. પ્રજા / જનતાનો હક	26
૧૯. વિદ્યાર્થીનો હક	27
૨૦. પત્નિનો હક	28
૨૧. ગુલામનો હક	30
૨૨. માતાનો હક	31
૨૩. પિતાનો હક	33
૨૪. સંતાનનો હક	34

૨૫. ભાઈનો હક	35
૨૬. આઝાદ કરનાર માલિકનો હક	36
૨૭. આઝાદ કરવામાં આવેલ ગુલામ(નોકર)નો હક	38
૨૮. ભલાઈ કરનારનો હક	39
૨૯. અઝાન આપનારનો હક	40
૩૦. નમાઝ પઢાવનાર (પેશઈમામ)નો હક	41
૩૧. સાથે બેસનારનો હક	43
૩૨. પાડોશીનો હક	44
૩૩. મિત્રનો હક	45
૩૪. ભાગીદાર(પાર્ટનર)નો હક	47
૩૫. માલ-દૌલતનો હક	48
૩૬. કર્ઝ આપનારનો હક	50
૩૭. સહકાર્યકરનો હક	51
૩૮. દાવો કરનાર(વાદી)નો હક	52

૩૯. જેની ઉપર દાવો માંડવામાં આવ્યો છે તે (પ્રતિવાદી)નો હક.....	53
૪૦. સલાહ માંગનારનો હક	54
૪૧. સલાહ આપનારનો હક	55
૪૨. નસીહત (ઉપદેશ) માંગનારનો હક	57
૪૩. નસીહત (ઉપદેશ) આપનારનો હક	58
૪૪. મોટાનો (વડીલનો) હક.....	59
૪૫. નાની વયની વ્યક્તિનો હક.....	60
૪૬. માંગણી કરનારનો હક	61
૪૭. જેની પાસે માંગણી કરવામાં આવે તેનો હક .	62
૪૮. ખુશ કરનારનો હક	63
૪૯. દુઃખ પહોંચાડનારનો હક	65
૫૦. મુસલમાનોનો હક.....	67
૫૧. બિનમુસ્લિમોનો હક	69

બિસ્મિલ્લાહી રહમાનિ રહીમ

ઈમામ ઝૈનુલ આબેદીન(અ.)એ કુલ એકાવન હકો (અધિકારો) બયાન ફરમાવેલ છે, જે 'રિસાલતુલ હુકુક' તરીકે ઓળખાય છે અને તે નીચે મુજબ છે:

વિભાગ (અ): અલ્લાહનો હક

૧. અલ્લાહનો હક

તમારી પર અલ્લાહનો હક (અધિકાર) એ છે કે તમે તેની ઈબાદતમાં કોઈને શરીક (ભાગીદાર) કર્યા વિના ફક્ત તેની જ ઈબાદત કરો. જો તમે તે ફરજ ખુલુસતાથી અદા કરશો, તો અલ્લાહે તમારા માટે દુનિયા અને આખેરતની બાબતોમાં પૂરતું અતા કરવાની અને તમને આ દુનિયા અને આખેરતમાં તમારી મનપસંદ ચીજોને તમારા માટે સુરક્ષિત રાખવાની જવાબદારી લીધી છે.

૨. નફસનો હક

અને તમારો પોતાનો (તમારા નફસનો) તમારી ઉપર એ હક છે કે તમે તેનો ઉપયોગ પૂર્ણપણે અલ્લાહની ઈતાઅતમાં લગાડીને કરો, તમારી ઝબાનને તેનો હક પહોંચાડીને, અને તમારા કાનને તેનો હક અતા કરીને, અને તમારી દ્રષ્ટિને તેનો હક આપીને, અને તમારા હાથને તેનો હક આપીને, અને તમારા પગને તેનો હક સુપરત કરીને, અને તમારા પેટનો હક અદા કરીને. અને તમારા ગુપ્ત અંગનો હક અદા કરીને, અને આ બધા (હકોની અદાયગી) માટે તમે અલ્લાહની મદદ માંગો.

૩. જિભનો હક

અને ઝબાનનો હક એ છે કે તમે તેને અશિષ્ટ અને અશ્લીલ ભાષાના ઉપયોગથી દૂર રાખો. અને તેને સુંદર (ભાષા) માટે કેળવો, અને તેને અદ્ભ (સંસ્કાર) વડે શિસ્તબદ્ધ કરો, અને જરૂરતના સમયે તથા દીન અને દુનિયાના લાભ મેળવવા સિવાય તેને ખામોશ રાખો. અને તેને ફુલુલ (નકામી અને વધારાની) વાતો કરવાથી અટકાવો, જે થોડાં ફાયદાની સાથે ઘણા બધા નુકસાનનું કારણ બની શકે છે. આ બાબત અક્કલ અને નકલ (વર્ણન) બંનેથી સાબિત છે. અક્કલમંદની ખૂબસુરતી તેની ભલી અને સારી વાતોમાં છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૪. કાનનો હક

અને કાનનો હક એ છે કે તમારા કાનને તમારા દિલના માર્ગ તરફ (જવાનો રસ્તો) ન બનાવો, સિવાય કે ઉમદા વાતો, જે તમારા દિલમાં કંઈક ભલાઈ પેદા કરે, અથવા તમારા માટે ઉમદા અપ્લાક મેળવી આપે. કારણ કે ખરેખર કાન એ દિલ તરફનો દરવાજો છે, જે જુદા-જુદા પ્રકારની વાતોને તેની તમામ ભલાઈ અથવા બુરાઈની સાથે દિલમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપે છે, જુદા-જુદા પ્રકારના વિચારો લઈ જવાની, ભલેપછી તે સારા હોય કે ખરાબ. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૫. આંખનો હક

અને તમારી આંખનો એ હક છે કે તમે તેને એવી દરેક ચીજ સામે ઝુકાવીને રાખો, જેને જોવાની

તમને મંજૂરી નથી. અને તમે તેનો ઉપયોગ ન કરો
સિવાય કે એવી જગ્યાએ જે તમને બોધપાઠ
(શીખામણ / ઈબ્રત) આપે અથવા જેના થકી તમારા
જ્ઞાનમાં વધારો થાય અથવા બસીરત (ઉંડી સમજણ)
હાંસિલ થાય, કારણ કે બેશક આંખ એ શિખામણ
અને ઈબ્રતનો દરવાજો છે.

૬. પગનો હક

અને તમારા બંને પગનો એ હક છે કે, તમે તેના
વડે ચાલીને તે તરફ ન જાવ, જેની તમને મનાઈ
કરવામાં આવી છે. અને તે બંને (પગ)ને કલંકિત
માર્ગ ઉપર પસાર થવા માટેની તમારી સવારી ન
બનાવો, કારણ કે તમારા પગ તમારા પરિવહન
(આવન—જાવન માટે)ના સાધન છે અને તમને દીન

અને પ્રગતિના પંથે લઈ જનાર છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૭. હાથનો હક

અને તમારા હાથનો એ હક છે કે તમે તેને તે તરફ ન લંબાવો, જે તમારા માટે હલાલ નથી. નહિંતર તમે આખેરતમાં અલ્લાહ તરફથી સજા મેળવશો અને આ દુનિયામાં લોકોની ટીકા પ્રાપ્ત કરશો. અને અલ્લાહે તમારી ઉપર વાજબ કરેલા કાર્યોની અદાયગીથી તમારા હાથોને અટકાવો નહિં. બલ્કે તમે તમારા હાથને નેક કામોમાં વધારે મશગૂલ રાખી આદર—સત્કારમાં વધારો કરો. જે કાર્યોમાં હાથોને કાર્યરત રાખવાની મનાઈ કરવામાં આવી છે તેનાથી તેમને દૂર રાખીને અને તેમને ભલાઈના કાર્યો માટે આઝાદ રાખો. આ રીતે તમે દુનિયામાં માનવંત

બનશો અને આખેરતમાં સારો બદલો પ્રાપ્ત કરી શકશો.

૮. પેટનો હક

અને તમારા પેટનો તમારી ઉપર એ હક છે કે, તમે તેને હરામ ચીજોનું વાસણ ન બનાવો, ભલે પછી તે ચીજ થોડી હોય કે વધારે. અને એ કે તમારે હલાલ ચીજો પણ વધુ ન ખાવી જોઈએ, કારણ કે ખોરાક શક્તિ મેળવવા માટે ખાવાનો હોય છે. અને તમારે પેટ ભરવાની ચિંતામાં ન રહેવું જોઈએ. (ખાવા-પીવા બાબતે) બીજાઓની અદેખાઈ ન કરવી જોઈએ, બલ્કે ઈન્સાફથી કામ લેવું જોઈએ. વધુ પડતો ખોરાક આળસનું કારણ બને છે, કામ કરતા અટકાવે છે અને ઈન્સાનને દરેક ભલાઈ અને લાભદાયક ચીજોથી દૂર રાખે છે. અને વધુ પડતું પ્રવાહી પીવું

ઈન્સાનને બેવકૂફ, અજ્ઞાન અને બદસૂરત બનાવી દે છે તેમજ શરાફતથી દૂર રાખે છે.

૯. ગુપ્તઅંગો (શર્મગાહ)નો હક

અને તમારા ગુપ્ત અંગોનો એ હક છે કે તમે તેનું દરેક એ ચીજથી રક્ષણ કરો જે તમારા માટે હરામ છે. અને આ ધ્યેયની પ્રાપ્તિ માટે તમારી આંખોને નીચી રાખીને તમારી પોતાની મદદ કરો (કારણ કે બેશક તે શ્રેષ્ઠ મદદગાર છે) અને મૌતને વારંવાર યાદ કરીને અને તમારી જાતને અલ્લાહ અને તેના અઝાબની ચેતવણી આપીને (પોતાની મદદ કરો). અને રક્ષણ અને સહાય અલ્લાહ પાસેથી જ માંગો, કારણ કે તેના સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૧૦. નમાઝનો હક

નમાઝનો હક એ છે કે, તમારે તેને અલ્લાહ સાથેની મુલાકાત જાણવી જોઈએ, અને (વિચારવું જોઈએ કે) નમાઝ દરમ્યાન તમે અલ્લાહ સમક્ષ ઉભા છો. જો તમે આ (ઉપરોક્ત) વાસ્તવિકતાને અનુભવશો, તો તમે તેની બારગાહમાં એવા વિનમ્ર બંદાની જેમ ઉભા રહેશો કે જે પોતાના ગુનાહના કારણે કાંપતો—ખૌફઝદા હશે અને પોતાના મૌલાની મહેરબાનીની આશા રાખતો હશે. અને તમે તેના દરબારમાં હાજરી આપવાના કાર્યને મહાન જાણો. તમારી ભૂલો અને ગુનાહોએ તમને ઘેરી લીધા છે, માટે શાંતિ અને વિનમ્રતા સાથે આ બંધનથી છુટકારો માંગજો. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૧૧. રોઝાનો હક

રોઝાનો એ હક છે કે, તમે જાણી લ્યો કે (રોઝા વડે તમે) પોતાને જહન્નમની આગથી બચાવવા માટે તમારી ઝબાન, કાન, આંખ અને પેટ ઉપર પર્દો મૂકો છો. હદીસમાં વર્ણન છે કે, 'રોઝો જહન્નમની આગ સામે ઢાલ છે' તેથી જો તમે તમારા શરીરના અવયવોને આ પર્દામાં શાંત અને સ્થિર રાખશો, તો તમે તે ઢાલની અંદર તેમના સુરક્ષિત રહેવાની અપેક્ષા રાખી શકો છો. પરંતુ જો તમે આ આવરણ (પર્દા)ના ખૂણાઓને ઉંચા કરવાનો પ્રયત્ન કરીને તેમને (અવયવોને) પર્દાની પાછળ અશાંત રહેવાની છૂટ આપશો, તો તેઓ ત્રાંસી નજરે (આડકતરી રીતે) એ બાબતોને અનુભવશે જે તેમના માટે જાએઝ (છુટ) નથી, અને તે કારણ બનશે એ વાસના અને ઈચ્છાશક્તિનું જે ખુદાના ખૌફ (તકવા)ની સરહદોની

બહાર છે, પછી તે (અવયવો) પદને ફાડી નહિં કાઢે અને બહાર નહિં નીકળી જાય એ બાબતે તમે ખાતરી નહિં રાખી શકો. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૧૨. હજનો હક

હજનો હક એ છે કે, તમારે સમજવું જોઈએ કે તે અલ્લાહ સમક્ષ આવી પહોંચવું છે અને એ જગ્યા છે જ્યાં તમારા ગુનાહો દૂર થઈ જશે, અગર તમારી તૌબા કબૂલ થશે. અને અલ્લાહે તમારી પર વાજબ કરેલી ફરજને પણ તમે અદા કરો છો.

૧૩. સદકાનો હક

સદકાનો હક એ છે કે તમારે એ જાણવું જોઈએ કે, તે તમારા રબની પાસે તમારી બચત છે અને એવી

જમા થયેલી ચીજ છે જેના માટે કોઈ ગવાહની જરૂર નથી.

જ્યારે તમે આ (ઉપરોક્ત) બાબતની તરફ ધ્યાન આપશો, તો તમને ગુપ્ત બચત (છુપી રીતે દેવામાં આવતા સદકા)માં જાહેરી બચત કરતા વધારે ઈત્મિનાન થશે.

માટે તમારા ઉપર જરૂરી છે કે જે ચીજ તમે ગુપ્ત રીતે અલ્લાહ પાસે અમાનત રૂપે રાખી છે તેની ખબર બીજાને ન આપો, (એટલે સુધી કે) આંખ-કાન વગેરેને પણ ગવાહ બનાવવાની કોશિશ ન કરો. આ અમાનત ગવાહ વગર પણ ભરોસાપાત્ર છે, માટે એવું ન વિચારવું કે ગવાહ વગર આ અમાનત તમને પાછી નહિં મળે.

વધુમાં, તમારે કોઈને (સદકો આપીને) આભારી પણ ન બનાવવા, કારણ કે આ સદકો તો તમારા જ લાભ માટે છે. તેથી જો તમે તેને પોતાના

આભારી બનાવશો, તો તમે પોતાને જ અપમાનિત કરેલ ગણાશે. તમારું આ વર્તન પ્રદર્શન કરશે કે, તમે સદકાને તમારા લાભ માટે જમા નથી કરાવ્યો, કારણ કે જો તમારો ઈરાદો (નિખાલસ) હોત, તો તમે બીજા પાસેથી આભાર (શુક્રિયા)ની માંગણી ન કરી હોત. અલ્લાહ સિવાય કઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૧૪. કુરબાનીના જાનવરનો હક

કુરબાનીના જાનવરનો હક એ છે કે તેને ફક્ત તારા પરવરદીગાર માટેની જ ખાલિસ (શુધ્ધ) નિયતથી, તેની રહેમત અને કબૂલીયતને નજરમાં રાખીને, ઝબ્હ કરવો જોઈએ, નહિં કે જોનારા લોકોની નજરો માટે. જ્યારે તમે આ ધારા—ઘોરણ મુજબ અમલ કરશો, તો તમારા માટે કોઈ મુશ્કેલી નહિં હોય

અને બીજાઓ માટે પણ કોઈ અગવડતા નહિં થાય,
કારણ કે તમારો મક્સદ ફક્ત અલ્લાહની ખુશી હશે.

તમારે જાણવું જોઈએ કે અલ્લાહ તે એજ ચાહે
છે જે તમારા માટે સુલભ (આસાન) હોય છે, નહિં કે
તે જે તમારા માટે મુશ્કેલ (અગવડતાભર્યું) હોય છે. તે
પોતાની મખ્લૂક માટે હુકમોને આસાન બનાવવા ચાહે
છે, અને તે તેમને મુશ્કેલીમાં મૂકવા નથી ચાહતો.
અને એ પણ કે અલ્લાહ તઆલાના દરબારમાં
વિનમ્રતા સાથે કુરબાની કરવી જોઈએ.

વિભાગ (ડી): ઉચ્ચ અને સર્વોપરી લોકોના હક

૧૫. રાજા / સત્તાધીશ / શાસકનો હક

તમારા સત્તાધીશનો એ હક છે કે, તમારે જાણવું
જોઈએ કે, અલ્લાહે તમારી ઉપર સત્તાના કારણે
તમને તેઓની કસોટીના માધ્યમ બનાવ્યા છે. અને
તમારે ઈખ્લાસ સાથે તેને નસીહત કરવી જોઈએ અને

તેની વિરુદ્ધ બંડ (બળવો) ન કરવો જોઈએ, કારણ કે (બંડના કારણે) તમે તમારો પોતાનો જ વિનાશ નોતરશો.

તમે વિનમ્રતા સાથે તેની બક્ષિસને સ્વીકારો. તે તમારા દીનને નુકસાન નહિં પહોંચાડે, બલ્કે તમારા દીન માટે મદદરૂપ બનશે. તેની સત્તામાં બગાવત ન કરો, કારણ કે બગાવતથી દોસ્તીનો સબંધ કપાઈ જશે અને દુશ્મની (અદાવત) પેદા થશે, જે તમારી હલાકતનું કારણ બનશે. આ રીતે તમે પોતાની જ વિરુદ્ધ વર્તન કરીને તેના સહાયક (મદદગાર) બનશો તેમજ જે કાંઈ તે તમારી સાથે કરશે તેમાં તમે તેના ભાગીદાર બનશો. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

(સત્તાઘીશો બે પ્રકારના હોય છે: (૧) આદિલ (૨) ઝાલિમ. ઉપરોક્ત હદીસમાં બયાન થયેલ હક આદિલ સત્તાઘીશો માટે છે.)

૧૬. શિક્ષકનો હક

તમારા શિક્ષકનો હક એ છે કે, તમે તેને માન આપો, તેને સાંભળો અને નિષ્ઠાપૂર્વક હાજર રહો.

તમારે તેની હાજરીને મહાન ગણી તેનો આદર જાળવવો જોઈએ, અને તેની તરફ ચહેરો કરીને, એકમગ્ન (એકચિત્ત) બનીને, અને ખાલીસ (શુદ્ધ) દિલથી, નફસની ઈચ્છાઓ અને બીજા વિચારોથી દૂર રહીને, તેની વાત ધ્યાન દઈને સાંભળો.

અને તમારે જાણવું જોઈએ કે તે જે કાંઈ તમને શીખવે છે તેમાં તમે બીજા લોકો માટે તેના સંદેશાવાહક છો, માટે જે કાંઈ શીખ્યા છો તેને કોઈપણ પ્રકારની વધ-ઘટ વગર (બીજાને) શીખવવું જોઈએ. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૧૭. માલિકનો હક

તમારા માલિકનો હક તમારા સત્તાધીશ (શાસક) જેવો જ છે, સિવાય એ કે માલિક તમારી ઉપર સત્તાધીશથી વધારે સત્તા ધરાવે છે. તમારે તેની દરેક નાની—મોટી વાત માનવી જોઈએ સિવાય કે તેની ઈતાઅત તમને અલ્લાહની ઈતાઅતથી વિરૂઢ્ઢ લઈ જતી હોય અને તમને અલ્લાહ તથા તેની મખ્લૂક પ્રત્યેની તમારી ફરજો પરીપૂર્ણ કરતા અટકાવતી હોય. (એવા સંજોગોમાં તમારે તેનું અનુસરણ ન કરવું અને તે સિવાયની બાકીની જવાબદારીઓ અદા કરવી) પરંતુ તે (અલ્લાહે મુકરર કરેલ) જવાબદારીઓ (ફરજો) અદા કર્યા પછી તમારે તમારા માલિક પ્રત્યેની ફરજો અદા કરવી જોઈએ અને તેની સાથે વ્યસ્ત રહેવું જોઈએ. અને કોઈ તાકત કે કુવ્વત નથી સિવાય કે અલ્લાહ વડે.

૧૮. પ્રજા / જનતાનો હક

જેની ઉપર તમે શાસન કરો છો (સત્તા ધરાવો છો) તેનો એ હક છે કે, તમારે યાદ રાખવું જોઈએ કે તેઓની નબળાઈ અને તમારી તાકતના કારણે તેઓ તમારા તાબે થયા છે, તેથી તે લોકો દયા, રક્ષણ અને ધીરજ માટે કેટલા સુયોગ્ય છે જેમની નબળાઈ અને ગુલામ—દશાએ તેમના માટે તમારા તાબે થવાનું કામ કર્યું અને તેઓ ઉપર તમારા આદેશો લાદવાનું કામ કર્યું, તેથી તેઓ તમારી સમક્ષ કેટલા નિઃસહાય અને અશક્ત છે, (અને જો તમે તેમને મુશ્કેલીમાં મૂકો) તો તેઓ કોઈ સહાયક નહિં પામે સિવાય કે અલ્લાહ. તમારે તમારી પ્રજા ઉપર મહેરબાની રાખવી જોઈએ, તેઓની જાન—માલ અને આબરૂની હિફાઝત કરવી જોઈએ, તેઓની મદદ કરવી જોઈએ, તેઓની

સુખ—સુવિધાનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ અને જાણવું જોઈએ કે તમારી સત્તા અલ્લાહની મહેરબાનીને કારણે છે. માટે તમને આપેલી આ સત્તા અને શક્તિમાં તેના લુત્ફની કદર કરો. અને જે અલ્લાહનો આભાર માને છે, અલ્લાહ તેની નેઅમતો વધારી આપે છે. અને કોઈ તાકત અને કુવ્વત નથી સિવાય કે અલ્લાહ વડે.

૧૯. વિદ્યાર્થીનો હક

અને જ્ઞાનમાં તમારી ઉપર નિર્ભર લોકોનો એ હક છે કે, તમારે એ જાણવું જોઈએ કે અલ્લાહે તમને, જ્ઞાનની ભેટ અને હિકમત (ડહાપણ)ના ખજાનાની ચાવી આપી છે. તમારે તેમને મહેરબાનીની સાથે અલ્લાહે આપેલ ઈલ્મ શીખવવું જોઈએ, સબ્ર અને સહનશક્તિની સાથે તેઓની હિદાયત અને નસીહતનું

કામ કરવું જોઈએ. આ રીતે અલ્લાહે આપેલ ઈલ્મનો સમાજની અજ્ઞાનતા અને નાદાની દૂર કરવા માટે ઉપયોગ કરવો જોઈએ, પરંતુ જો તમે ઈલ્મનો આ રીતે ઉપયોગ નહિં કરો, તો પછી તમે (અલ્લાહે તમને અતા કરેલ ઈલ્મની) ઉચાપત કરવા બદલ દોષિત (અપરાધી) બનશો, અને તેની મખ્લૂક પ્રત્યે ઝાલિમ બનશો.

૨૦. પત્નિનો હક

તમારી પત્નિનો એ હક છે કે, તમારે જાણવું જોઈએ કે, અલ્લાહે તેણીને તમારા માટે આરામ અને રાહત બનાવી છે, તેમજ તમારા માટે તે એક મિત્ર (સાથી) અને (ગુનાહોની સામે) ઢાલ છે.

અને એજ પ્રમાણે, તમારા બંને માટે એ જરૂરી ફરજ છે કે, તમો તમારા સાથીદાર (પતિ કે પત્નિ)

માટે અલ્લાહનો આભાર માનો અને એ જાણો કે તે સાથીદાર (પતિ કે પત્નિ) એ તમારી ઉપર અલ્લાહનો લુત્ફ (ફઝલ) છે.

અને અલ્લાહના આ ફઝલ (પત્નિ)ની સાથે સારો સંગાથ (ભાગીદારી) જરૂરી છે. અને તેણીનું માન જાળવવું અને તેણી પ્રત્યે દયાભાવ રાખવો જરૂરી છે, ભલેને તમારા તેણી ઉપરના હકો અને અધિકારો વધુ મોટા છે તો પણ. પત્નિ માટે તમારી ઈતાઅત કરવી નિશ્ચિત છે, સિવાય કે ગુનાહ અને અલ્લાહની નાફરમાનીના કાર્યો. આમ, તેણી મોહબ્બત અને સંગાથ અને જરૂરી ઈચ્છાપૂર્તિને કારણે હક ધરાવે છે. આ હક અદા કરવાની જવાબદારી એક બહુ મોટી જવાબદારી છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ કુવ્વત કે તાકત નથી.

૨૧. ગુલામનો હક

અને ગુલામી ધ્વારા તમારી ઉપર આશ્રિતનો એ હક છે કે, તમારે એ વાસ્તવિકતા જાણવી જોઈએ કે તે તમારા રબની મખ્લૂક છે, અને તે તમારું પોતાનું જ માંસ (અંગ) અને લોહી છે. તમે તેના માલિક છો, પરંતુ ન તો તમે તેનું સર્જન કર્યું છે અને ન તો તમે તેના કાન કે આંખ બનાવ્યા છે અને ન તો તમે તેને રોઝી આપી છે. તે અલ્લાહ જ છે જેણે તેના માટે આ બધુ અંજામ આપ્યું અને પછી તેને તમારો આશ્રિત (અવલંબિત) બનાવ્યો અને તેને તમારા ભરોસે સોંપણી કરી, જેથી કરીને તમે અલ્લાહની (આ) અમાનતની તેના વતી દેખરેખ રાખો, જેવી રીતે અલ્લાહ તેની મખ્લૂકની સાથે વર્તન કરે છે (જેમ કે, મોહબ્બત અને કાળજી). તેથી તમારે તેને એ ખવડાવવું જોઈએ જે તમે ખાવ છો અને તમારે તેને તે

લિબાસ પહેરાવવો જોઈએ જે તમે પહેરો છો, અને તેની પાસે એ (કામની) માંગણી ન કરવી જેને તે ન કરી શકતો હોય. અને જો તમને તે ગમતો ન હોય, તો પછી તમે તેની જવાબદારી (જે અલ્લાહે તમારી ઉપર મૂકી છે તે)માંથી પોતાને મુક્ત કરી દો, તેને જવા દો અથવા તેને બદલી નાખો. પણ, અલ્લાહની મખ્લૂકને (હરગિઝ) સતાવશો નહીં (સજા આપશો નહિં) અને અલ્લાહ સિવાય કોઈ કુવ્વત કે તાકત નથી.

વિભાગ (એફ): સગા-સંબંધીઓનો હક

૨૨. માતાનો હક

અને તારી ‘મા’નો એ હક છે કે, તારે એ કદર કરવી જોઈએ કે, તેણીએ એવી રીતે તારો ભાર ઉચક્યો છે કે એવી રીતે કોઈ વ્યક્તિ બીજાનો ભાર નથી ઉચકતી. અને તેણીએ પોતાની છાતીના ફળો વડે તને ખવડાવ્યું, જે કોઈ બીજાને નથી ખવડાવતું. અને

તેણીએ (સગર્ભાવિસ્થામાં) પોતાના કાન અને આંખ,
 હાથ અને પગ, વાળ અને ચામડી તથા બીજા દરેક
 અંગો વડે તારું રક્ષણ કર્યું. તેણીએ આ બધું ખૂબ જ
 ખુશીથી, આનંદિત બનીને અને કાળજીપૂર્વક કર્યું.
 તેણીએ (સગર્ભાવિસ્થાની) આપત્તિઓ, વેદના,
 તકલીફો અને દુઃખને ધીરજપૂર્વક સહન કર્યાં. ત્યાં
 સુધી કે શક્તિશાળી અલ્લાહે તને તેણી(ના ગર્ભ)માંથી
 બહાર કાઢી આ દુનિયામાં લાવી દીધો. પછી તેણી
 ભૂખી રહીને પણ તને ખવરાવવામાં ખુશ થતી અને
 પોતાની પાસે કપડું ન હોય તો પણ તને કપડાં
 પહેરાવતી હતી, પોતાની ખ્યાસની પરવા ન કરીને
 તને દૂધ અને પાણી આપતી હતી. પોતે ગરમી અને
 તડકો સહન કરીને તને છાયામાં રાખતી હતી. પોતે
 તમામ સખ્તીઓ વેઠી તને તમામ આસાનીઓ આપતી
 હતી. પોતે જાગીને તને સુવરાવવા માટે શાંત પાડતી
 હતી. અને (યાદ કર કે) તેનું ગર્ભ તારું રહેઠાણ હતું,

અને તેનો ખોળો તારૂં આશ્રયસ્થાન હતું અને તેની છાતી તારા માટે ખોરાકની વ્યવસ્થા હતી, અને તેણીનું સમગ્ર અસ્તિત્વ તારૂં રક્ષણ હતું. એ ‘મા’ જ હતી જેણે તારી સુખ—સગવડતા માટે ગરમી અને ઠંડીનો સામનો કર્યો.

તેથી તારે તેના આભારી રહેવું જ જોઈએ, અને તું તેમ કરી શકીશ નહિં, સિવાય કે અલ્લાહની મદદ અને તૌફીક વડે.

૨૩. પિતાનો હક

અને તારા પિતાનો એ હક છે કે તારે એ વાસ્તવિકતા જાણવી જોઈએ કે, તે તારૂં મૂળ છે અને તું તેની શાખા છો. અને તેની વગર તારૂં અસ્તિત્વ જ ન હોત. તેથી જ્યારે પણ તને તારામાં એવું કંઈ દેખાય, જે તને આનંદ પહોંચાડે, તો યાદ કર કે તારા પિતા તે

નેઅમતના મૂળ માધ્યમ છે. અને તારા પિતાજીની નેઅમત પ્રમાણે અલ્લાહનો આભારી બની જા. કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી અલ્લાહ સિવાય.

૨૪. સંતાનનો હક

અને તારા પુત્રનો એ હક છે કે તારે જાણવું જોઈએ કે, તે તારામાંથી છે, અને તે પોતાના તમામ સારા અને ખરાબ ગુણો વડે આ દુનિયામાં તારી સાથે જોડાયેલો છે, અને એ કે તું જવાબદાર છો તેને સારી રીતભાત અંગે સૂચના આપવા માટે, અને તેના રબની તરફ માર્ગદર્શન આપવા માટે, અને તેના (રબના) આદેશોના અમલીકરણમાં મદદ કરવા માટે જે તારી કે તેની સાથે સંબંધિત છે. અને તને આ જવાબદારીનો સારો બદલો (જઝા) કે સજા આપવામાં આવશે (આ માર્ગદર્શનની સફળતા કે નિષ્ફળતા પ્રમાણે)

તેથી, તારે તેની તાલીમ બાબતે એ વ્યક્તિની જેમ જહેમત ઉઠાવવી જોઈએ કે જેને આ જગતમાં (પોતાના બાળકની અસરો / આદતો વડે) શણગારવામાં આવી રહ્યો હોય. બાળક સાથેનો વ્યવહાર સારો રાખ, જેથી તું અલ્લાહ તઆલાએ સોંપેલી સરપરસ્તીની જવાબદારીને સારી રીતે અદા કરી શકીશ.

૨૫. ભાઈનો હક

અને તારા ભાઈનો એ હક છે કે તારે જાણવું જોઈએ કે, તે તારો હાથ છે, તારો આધાર (ટેકો) છે, અને તારી તાકત છે, જેના વડે તુ હુમલો કરો છો. તેથી તેને અલ્લાહની નાફરમાની કરવા માટેનું સાધન ન બનાવ, અને ન તો ઝુલ્મ કરવા માટે અને અલ્લાહના હકોનું ઉલ્લંઘન કરવા માટે તેને માઘ્યમ

બનાવ. તેના નફસની અયોગ્ય ઈચ્છા વિરુદ્ધ અને તેના દુશ્મન વિરુદ્ધ તેની મદદ કરવાનું ચૂકતો નહિં. પછી જો તે અલ્લાહની ઈતાઅત કરે અને તેની પુકારનો યોગ્ય જવાબ આપે, (તો તે બધા માટે સાહુ છે), નહિંતર પછી તારા ભાઈનો પક્ષ લેવાને બદલે તારી પસંદગી અને તારા આદરભાવનો હેતુ અલ્લાહ જ હોવો જોઈએ. (એ વખતે કે જ્યારે તારો ભાઈ તારી નસીહતો અને ચેતવણી છતાપણ શરીઅતનું ઉલ્લંઘન કરે ત્યારે) તું અલ્લાહની ખુશીને અગ્રતા આપ એ તારા માટે વધુ ઈચ્છનીય છે.

૨૬. આઝાદ કરનાર માલિકનો હક

અને તારા ભૂતપૂર્વ માલિકનો હક છે, જેણે તને મુક્ત કર્યો એ રીતે કે તેણે પોતાના માલને તારા માટે ખર્ચ કર્યો અને પછી તે તને ગુલામીના અપમાન અને

તેની પીડામાંથી બહાર કાઢી આઝાદી(મુક્તિ)ના
 સ્વમાન અને ખુશી તરફ લઈ આવ્યો. અને તેણે તને
 ગુલામીના બંધનમાંથી મુક્ત કર્યો, અને તેણે
 ગુલામીની બેડીઓને તારાથી દૂર કરી દીધી અને તેણે
 તારા માટે આત્મ-સન્માનની ખુશ્બુને પ્રાપ્ય બનાવી.
 અને તે તને અત્યાચારની કૈદમાંથી બહાર લઈ
 આવ્યો. અને તેણે સપ્તીઓને તારાથી દૂર રાખી.
 અને તેણે તારા લાભ માટે પોતાની ન્યાયની ઝબાનને
 ખોલી દીધી. અને તેણે તારા માટે આખી દુનિયાને
 ખુલ્લી કરી દીધી. અને તેણે તને તારો પોતાનો જ
 માલિક બનાવી દીધો. અને તેણે તારી બેડીઓને /
 બંધનોને ખોલી નાખ્યા. અને તેણે તને એકમાત્ર
 અલ્લાહની ઈબાદત અને ઈતાઅત કરવાનો મોકો
 આપ્યો. અને તને મુક્ત કરીને તેણે પોતાના માલમાં
 નુકસાન વેઠ્યું. તેથી તારે એ જાણી લેવું જોઈએ કે
 તારા સગા-સંબંધીઓ પછી અન્ય કોઈપણ કરતા

વધારે તેના તારી ઉપર હકો રહેલા છે. બંનેમાં, જીંદગીમાં અને મૌત સમયે. અને તે એ વ્યક્તિ છે જે સૌથી વધારે તારી મદદ, સહાય અને ટેકાને પાત્ર છે. તેથી અગર જો તેને તારી પાસેથી કંઈક જરૂર હોય, તો એવા સમયે તું તારી પોતાની ઉપર તેને અગ્રતા આપી દેજે.

૨૭. આઝાદ કરવામાં આવેલ ગુલામ(નોકર)નો હક

અને તારા ભૂતપૂર્વ ગુલામ (નોકર)નો એ હક છે કે, જેને તે આઝાદ કરી દીધો એ જાણીને કે અલ્લાહે તને તેનો રક્ષક, સહાયકર્તા, આશ્રય આપનાર, મદદગાર અને રક્ષણ કરનાર નિયુક્ત કર્યો છે, અને અલ્લાહે તેને માધ્યમ બનાવ્યો છે તારી અને પોતાની વચ્ચે.

તેથી, આ આઝાદ કરી દેવું અલ્લાહ તરફથી આખેરતમાં એક અજૂ (બહુ મોટા વળતર)ને લઈ

આવશે, અને આ દુનિયામાં (પણ). અને અગર તેના કોઈ કુટુંબીજનો નથી, તો અલ્લાહે તને તેનો વારસો આપ્યો છે. જો તેનો કોઈ કુટુંબી વારસદાર હશે, તો પછી અલ્લાહ તઆલા બીજી જગ્યાએથી તારા માલમાં વધારો કરશે. અલ્લાહ તરફથી (દુનિયામાં) તારા માટે આ ઈનામ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. અને કોઈ કુવ્વત નથી સિવાય કે અલ્લાહ વડે.

વિભાગ (જી): વ્યક્તિગત સંબંધો ઉપર આધારિત હક

૨૮. ભલાઈ કરનારનો હક

અને તારી સાથે ભલાઈ કરનારનો એ હક છે કે, તારે તેનો આભાર માનવો જોઈએ, અને તારે તેની નેકી અને ભલાઈને યાદ રાખવી જોઈએ અને તેની નેકીનો—ભલાઈનો પ્રચાર કરવો જોઈએ, અને ખરા દિલથી તેના માટે દોઆ કરવી જોઈએ. કારણ કે જો તું તેમ કરીશ, તો તે છુપી રીતે અને જાહેરમાં બંને રીતે

તેનો આભાર માન્યો ગણાશે. ત્યાર પછી, જો શક્ય હોય તો તેને બદલો આપ તારા કાર્યો વડે તેની સાથે નેકી કરીને, જો તેને કોઈ જરૂરત ન હોય તો તેનું ધ્યાન રાખજે અને જ્યારે પણ જરૂર પડે તેની મદદ કરજે.

૨૯. અઝાન આપનારનો હક

અને મોઅઝ્ઝીન(અઝાન આપનાર)નો એ હક છે કે, યાદ રાખવું જોઈએ કે તે તને તારા રબની યાદ અપાવે છે અને તે તને તારા ફાયદા તરફ બોલાવે છે. અને અલ્લાહે તારી ઉપર વાજીબ કરેલી ફરજને અદા કરવામાં તે તારો શ્રેષ્ઠ સહાયક છે. તેથી તારે આ કામ માટે તેનો એવી રીતે આભાર માનવો જોઈએ, જેવી રીતે કે તું તારી સાથે ભલાઈ કરનારનો આભાર માનો છો. અને જો તું તેના અમુક કાર્યો પ્રત્યે બદગુમાન હો, તો પણ અઝાન માટે તેના પ્રત્યે નેક ગુમાન રાખજે.

અને તારે જાણી લેવું જોઈએ કે તે ખરેખર તો અલ્લાહ તરફથી તારા માટે એક લુત્ફ (કૃપા) છે. તેથી તારે તેની સાથે ભલાઈથી વર્તવું જોઈએ અને સારી રીતભાતથી વર્તવું જોઈએ, દરેક પરિસ્થિતિમાં અલ્લાહની નેઅમત માટે તેનો આભારી બનીને રહેજે.

૩૦. નમાઝ પઢાવનાર (પેશઈમામ)નો હક

અને તારી રોજંદા નમાઝો પઢાવનાર (પેશઈમામ)નો એ હક છે કે, તારે જાણી લેવું જોઈએ કે, તેણે તારા વતી અલ્લાહ સમક્ષ રજૂ થવા માટે અલ્લાહ અને તારા વચ્ચેના પ્રતિનીધી તરીકેની ભૂમિકા (જવાબદારી) લીધી છે. અને તે અલ્લાહ તઆલાની મહેમાનગતિમાં તારા વતી બોલે છે જ્યારે કે તું તેના વતી નથી બોલતો. અને તે તારા માટે દોઆ

કરે છે જ્યારે કે તું તેના માટે દોઆ નથી કરતો. અને તે તારા માટે ઈચ્છા કરે છે, તું તેના માટે ઈચ્છા નથી કરતો. અને તે અલ્લાહ સમક્ષ ઉભા રહેવાની બાબતે તારી કિફાલત (આગેવાની) કરે છે. જો તે નમાઝને સહી રીતે અદા ન કરે, તો તેના માટે તે જવાબદાર છે નહીં કે તુ. અને જો તે નમાઝ દરમ્યાન ભૂલ કરે, તો તું તે ભૂલમાં શરીક ગણાઈશ નહીં. તારી ઉપર તેને કાંઈપણ સરસાઈ હાંસિલ નથી છતાં પણ આ રીતે તેણે પોતાના વડે તારું રક્ષણ કર્યું, અને તેણે પોતાની નમાઝ વડે તારી નમાઝને રક્ષણ આપ્યું. તેથી એ બદલ તું તેનો આભાર વ્યક્ત કર. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૩૧. સાથે બેસનારનો હક

અને તારી સાથે બેસનારનો એ હક છે કે, તું હસતા ચહેરા અને નમ્રતાની સાથે તેનું સ્વાગત કર. એવું ન થાય કે ફક્ત તું જ બોલ-બોલ કર, બલ્કે તેને પણ બોલવાનો મોકો આપ. અને તું તેને હરગીઝ તુચ્છ (હલ્કી) નજરોથી ન જોઈશ. તારા શબ્દોને સહી ઉચ્ચારની સાથે બોલ, કે જેથી તું જે કંઈ બોલો છો તેને તે સમજી શકે.

અને જો તું તેની પાસે જઈને બેસવામાં પહેલો હો, તો તું તારી ઈચ્છા મુજબ ઉભો થઈ શકો છો. પરંતુ જો તે પોતે આવીને તારી પાસે બેસે, તો તે પોતાની ઈચ્છા મુજબ ઉભો થઈને જઈ શકે છે પરંતુ તારે તેની રજા વગર ઉભા ન થઈ જવું જોઈએ. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૩૨. પાડોશીનો હક

અને તારા પાડોશીનો એ હક છે કે, જ્યારે તે હાજર ન હોય, તું તેના હિતોનું રક્ષણ કર, અને જ્યારે તે હાજર હોય, તો તેને માન આપ, અને બંને પરિસ્થિતિમાં તેની મદદ અને સહાય કર. તેની છુપાયેલી ખામીઓ તરફ નજર ન કર અને તેની ખામીઓ શોધવા માટે તેના વ્યવહારોની ખોદણી ન કર (ઉડો ન ઉતર). પરંતુ જો અનાયાસે (આપમેળે) તને તેની કોઈ ખામી જોવા મળે, તો તું જે કાંઈ જાણો છો તેને સુરક્ષિત કરવા માટે ભેદી ન શકાય તેવો કિલ્લો બની જા, અને મુસીબત વખતે તેને એકલો છોડી ન દે અને તેની નેઅમતો બાબતે તેની ઈર્ષા ન કર. તેની ખતાઓને નજરઅંદાજ કર અને તેની ભૂલોને માફ કરી દે. અને જ્યારે તે તારી સાથે અયોગ્ય વર્તન કરે, તો તુ સખ્ર અને ધીરજને ભૂલી ન

જતો અને તેની સાથે શાંતિથી વર્તણૂક કર. અને બીજા કોઈને તેના વિષે ખરાબ બોલવા ન દે, અને અગર કોઈ તેનું બુરૂ બોલે, તો તેની વાત પર ચકીન ન કરજે. અને તેની સાથે એક મોહક (વિવેકી) જીવન પસાર કર. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૩૩. મિત્રનો હક

અને તારા મિત્રનો એ હક છે કે, જો તું ઈલ્મ અને કમાલમાં તેનાથી આગળ હોય, તો એવી રીતે વાત—ચીત કર કે તે તારાથી કાંઈક શીખીને ફાયદો હાંસિલ કરે, જો તે ઈલ્મ અને કમાલમાં તારા કરતા આગળ હોય તો તેને બોલવા દે, કે જેથી તું તેની પાસેથી કાંઈક શીખીને ફાયદો હાંસિલ કરી શકે. અને તારે તેનું એવી જ રીતે માન જાળવવું જોઈએ, કે જેવી રીતે તું ઈચ્છો છો કે તે તારું માન જાળવે, તેની મદદ

કરવા માટે હંમેશા આગળ રહે, પરંતુ જો તે તારાથી આગળ વધી જાય, તો તું તેને (મહેરબાનીથી) બદલો આપ અને તારી મોહબ્બતમાં કમી ન કર જેના માટે તે લાયક છે. તેના પ્રત્યે ખરા દિલથી તેની ભલાઈ ચાહ, બલાઓ અને મુસીબતોના સમયમાં તેનું રક્ષણ કર, અલ્લાહની ઈતાઅતમાં તેની મદદ કરવાનો અને તેના વ્યક્તિગત કામો જે તેના પાલનહારની વિરૂધ્ધ ન હોય તેમાં તેની સહાય કર, જો તે ગુનાહ કરવાનો નિર્ણય કરી લે, તો તેને ગુનાહ કરવાથી અટકાવી લે. અને છેલ્લે એ કે તારે તેના માટે મહેરબાની અને દયા બનવું જોઈએ, નહિં કે યાતના અને પીડા.

વિભાગ (એચ): આર્થિક, કાયદાકીય અને સામાજિક

સંબંધો ઉપર આધારિત હક

૩૪. ભાગીદાર(પાર્ટનર)નો હક

અને તારા ભાગીદારનો એ હક છે કે, તું તેની ગેરહાજરીમાં તેના બોજને ઉપાડી લે. અને જ્યારે તે હાજર હોય, તો તું તેની સાથે એક્સરખુ કામ કર. અને તેના અભિપ્રાય / મતને ધ્યાનમાં લીધા વિના કોઈપણ નિર્ણય ન કર. અને તારા વિચાર / અભિપ્રાયને તેની સલાહ લીધા વિના લાદી ન દે. (અમલમાં ન મૂકી દે) અને તેની સંપત્તિનું તેના માટે રક્ષણ કર. અને તેની ઉચાપત / છેતરપીડી કરવાથી દૂર રહેજે, ભલેને પછી તે વધુ પ્રમાણમાં હોય કે ઓછા, કારણ કે આપણને (હદીસમાં) કહેવામાં આવ્યું છે કે, ‘અલ્લાહનો હાથ ત્યાં સુધી એ ભાગીદારો

ઉપર હોય છે, જ્યાં સુધી તેઓ (એકબીજાને) છેતરતા નથી.' અને કોઈ કુવ્વત નથી સિવાય કે અલ્લાહ વડે.

ઉપ. માલ-દૌલતનો હક

અને તારા માલ(સંપત્તિ)નો એ હક છે કે, તારે તેને હલાલ માધ્યમો સિવાય ન મેળવવો જોઈએ, અને તેને હલાલ કામો માટે જ વાપરવો જોઈએ, તેના થકી દુનિયા અને આખેરતનો ફાયદો હાંસિલ થઈ શકે એ રીતે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. તમામ માલ-દૌલત અને સંપત્તિ અલ્લાહ તરફથી જ છે, તેથી તેને અલ્લાહ સુધી પહોંચવા સિવાય બીજા કામ માટે ઉપયોગમાં ન લઈશ, અને તેને અલ્લાહ સુધી પહોંચવાનો માર્ગ બનાવી લે.

એવું ન થાય કે તું તારા માલને તારી જાત કરતા પણ વધારે કિંમતી સમજી લે, અને શારીરીક અને

રૂહાની પ્રગતિના કાર્યમાં ખર્ચ કરવાથી અટકી જા. તારો માલ એવા લોકો માટે ન મૂકી જા, જેને તારી ચિંતા ન હોય. જો તેઓ આ માલને ગુનાહમાં ખર્ચ કરશે, તો તેના ગુનાહમાં તું ભાગીદાર બનીશ અને જો તેઓ માલને અલ્લાહની ઈતાઅતમાં ખર્ચ કરશે, તો તેનો ફાયદો તેઓને જ મળશે. (જો તે આ માલ અયોગ્ય રીતે સંગ્રહ કર્યો હશે તો) ગુનાહનો બોજ, પસ્તાવો અને આખેરતની સજા તારા ભાગે આવશે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

(તારા માટે બહેતર છે કે તેને એવા વારસદારો માટે ન છોડી જા, જે તેનો ઉપયોગ અલ્લાહની નાફરમાનીમાં કરે અને તારો માલ એ ગુનાહોના કામમાં તેના માટે સહાયરૂપ બને. અને અગર જો તું તારા માલને એવા માટે છોડી જઈશ, જે તેનો ઉપયોગ અલ્લાહની ઈતાઅતમાં તારી કરતા વધુ સારી રીતે કરે, તો પછી તે તારાથી વધારે ફાયદો મેળવી જશે.)

૩૬. કર્ઝ આપનારનો હક

અને તેને કર્ઝ (લોન) આપનાર કે જે તારી પાસે લોન પરત માંગે છે તેનો એ હક છે કે, જો તું તે કર્ઝ ચૂકવી શકે તેમ હોય, (તારી પાસે પૂરતા પૈસા હોય) તો તારે તેને (કર્ઝની) સંપૂર્ણ ભરપાઈ કરી આપવી જ જોઈએ. અને તારે (કર્ઝની ચૂકવણીમાં) ઢીલ ન કરવી, કારણ કે અલ્લાહના રસૂલ(સ.)એ ફરમાવ્યું છે: ‘કર્ઝ ચૂકવવામાં વિલંબ કરવો ઝુલ્મ છે’

અને જો તું સખત સમયનો (આર્થિક ભીસનો) સામનો કરી રહ્યો છે, તો પછી તારે તેને પ્રેમાળ વાતોથી ખુશ કરવો જોઈએ અને તેને નમ્ર વિનંતી કરવી જોઈએ કે તે કર્ઝની મુદ્દત લંબાવી આપવા મંજૂરી આપે, અને તું તેને માલના નુકસાન ઉપરાંત ખરાબ વ્યવહારોથી યાતના આપીશ નહિં, કારણ કે તે

હલ્કીવૃત્તિ છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૩૭. સહકાર્યકરનો હક

તારી જવાબદારી છે કે તું તારા સહકાર્યકર (સ્ટાફમાં સાથે કામ કરતી વ્યક્તિ)ની સાથે છેતરપીંડી કે પ્રપંચ ન કર, અને તારે તેની વાતને ખોટી ન ઠેરવવી જોઈએ, કે ન તો તેની સાથે દગો કરવો જોઈએ. અને તારે તેની સાથે દુશમનની જેમ ન વર્તવું જોઈએ. અને જો તે તારી ઉપર વિશ્વાસ કરે, તો તેના ફાયદાને તારા ફાયદા ઉપર અગ્રતા આપજે, અને જાણી લે કે વિશ્વાસનો ભંગ કરવો એ વ્યાજ (સમાન ગુનાહ) છે.

૩૮. દાવો કરનાર(વાદી)નો હક

દાવો કરનાર(વાદી)નો એ હક છે કે, જો તેનો તારી વિરૂઢ્ઢનો દાવો સાચો છે, તો તેની દલીલને તોડવાનો પ્રયત્ન ન કરીશ કારણ કે તારૂં એમ કરવું એ તારા દિલની અવાજનો વિરોધ થશે, બલ્કે ખુદ તારો જ વિરોધ થશે, કારણ કે તું જાણે છે કે સામા પક્ષવાળાની વાત સાચી છે, માટે તારે તારી પોતાની જ વિરૂઢ્ઢ ન્યાય કરનાર બની જવું જોઈએ. અને બીજા કોઈ ગવાહની જરૂરત વિના તેના દાવા માટે તારે પોતે જ ગવાહ બની જવું જોઈએ, કારણ કે આ એ ફરજ છે જેને અલ્લાહે તારી ઉપર મુકરર કરી છે.

અને જો તેનો દાવો ખોટો છે, તો તેની સાથે નમ્રતાથી વ્યવહાર કર અને તેના દિલમાં ખોફે ખુદા નાખ અને તેને તેના ઘર્મ મારફતે મૌત, ક્યામત અને અઝાબની યાદ અપાવીને તેને મંદ પાડી દે. અને

અદબ અને અપ્લાક વિરુદ્ધની વાતોથી પરહેજ કરજે, કારણ કે આ પ્રકારની વાતો તારા દુશ્મનની દુશ્મનીને બહાર નહિં હટાવી શકે, તારો દુશ્મન આ પ્રકારની વાતોને કારણે પોતાની દુશ્મનાવટની તલવારને તારી વિરુદ્ધ તેજ કરશે, કારણ કે ખરાબ શબ્દો બુરાઈને ઉત્તેજન આપે છે અને સારા (શબ્દો) બુરાઈને કાપી નાખે છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૩૯. જેની ઉપર દાવો માંડવામાં આવ્યો છે તે (પ્રતિવાદી)નો હક

જેની વિરુદ્ધ તે દાવો (કેસ) દાખલ કર્યો છે, તેનો એ હક છે કે અગર તારો દાવો સાચો છે, તો તે દાવાનું વર્ણન કરતી વખતે તેની સાથે નમ્રતાથી વાત કર, કારણ કે દાવાનો અવાજ પોતે જ પ્રમાણમાં પૂરતો કડક (કર્કશ અને અણગમતો) હોય છે. (માટે તું તારી ભાષાની કડકાઈનો તેમાં ઉમેરો ન કર), અને તારી

દલીલોને નમ્રતાપૂર્વક સમજાવ; તારી વાતનું સ્પષ્ટ રીતે વર્ણન કર, અને જો વિચારવા માટે સમયની જરૂર હોય તો મોહલત આપ.

૪૦. સલાહ માંગનારનો હક

તારી પાસે સલાહ માંગનારનો એ હક છે કે, જો તારી પાસે તેના માટે ફાયદાકારક સલાહ હોય, તો તેને એવી સલાહ આપ કે જે એવી હોય કે, અગર તું તેના સ્થાને હોત, તો તે એજ સલાહનું અનુસરણ કર્યું હોત. અને તે સલાહ વિવેકપૂર્વક અને નરમાશથી રજૂ થવી જોઈએ, કારણ કે નરમાશ અજાણ્યા માણસોને પણ મિત્રોમાં ફેરવી નાખે છે, જ્યારે કે કડકાઈ મિત્રોને પણ અજાણ્યા બનાવી દે છે.

અને જો તારી પાસે તેના માટે કોઈ સારી સલાહ ન હોય, તો તારે તેને એ વ્યક્તિની સલાહ લેવા

જણાવવું જેને તું જાણતો હોય અને જેની સલાહ પર તને ભરોસો હોય, અને જો તારી સાથે એવા પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય, તો તું તે વ્યક્તિના સલાહ—સૂચનો મેળવીને અમલ કરવા તૈયાર થઈ જા. તારે સલાહ માંગનારને તે વ્યક્તિની તરફ દોરી લઈ જવો અને માર્ગદર્શન અપાવવું. આ રીતે તે સલાહ માંગનારના હકમાં ક્યાશ રાખી નહિં ગણાય. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૪૧. સલાહ આપનારનો હક

અને તારા સલાહકારનો એ હક છે કે, અગર તેની સલાહ તારા મંતવ્યો અને વિચારો મુજબની નથી, તો તારે તેની પ્રમાણિકતા અને ખુલ્લુસતા ઉપર શંકા ન કરવી, કારણ કે આ એક અભિપ્રાયની બાબત છે અને તે એક સ્વાભાવિક બાબત છે કે લોકોના

અભિપ્રાયો જુદા-જુદા હોય છે અને લોકો પાસે જુદા-જુદા દ્રષ્ટિકોણ હોય છે. તેથી અગર જો તું તેની સાથે અસહમત છો, તો તું તારા મત અને અભિપ્રાય મુજબ ચાલવા માટે સ્વતંત્ર છો, પરંતુ તારા માટે એ યોગ્ય નથી કે તું તારા સલાહકારને શંકા હેઠળ મૂકી દે. તું તેની સલાહને અયોગ્ય ગણી શકો છો, પરંતુ સલાહકારને નહિં, કારણ કે તે તેને સલાહ લેવા માટે યોગ્ય ગણ્યો હતો, એટલે જ તો તે તેની પાસે સલાહ લીધી હતી.

અને જો તે તેની સલાહને કબૂલ કરી અને તારા મક્કસદને હાંસિલ કરી લીધો, તો અલ્લાહનો આભાર માન અને સલાહ આપનારનો પણ આભાર માન.

અને અગર જો તેને ક્યારેક તારી સલાહની જરૂર હોય, તો ખયાનત વગર નિખાલસ અને પ્રામાણિક બનીને તેને સલાહ આપવી કે જેવી રીતે

તેણે તને આપી હતી. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૪૨. નસીહત (ઉપદેશ) માંગનારનો હક

અને તારી પાસે નસીહત માંગનારનો એ હક છે કે, તારે તેની જરૂરત અને ક્ષમતા મુજબ તેને નસીહત કરવી જોઈએ, અને એ રીતે કરવી જોઈએ કે જે સાંભળવામાં અનુકૂળ (સુસંગત) લાગે (જેમ કે, મીઠી ભાષામાં) તેમજ તેના માટે તે નસીહત ઉપર અમલ કરવો શક્ય હોય. અને તારે તેની બુધ્ધિક્ષમતા મુજબ તેની સાથે વાત કરવી, કારણ કે દરેક અક્કલ (બુધ્ધિ) એ વાણીને ઓળખે છે અને સ્વીકારે છે જે તેના પોતાના લેવલ (સ્તર) મુજબની હોય, અને તારી પધ્ધતિ માયાળું હોવી જોઈએ. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

૪૩. નસીહત (ઉપદેશ) આપનારનો હક

અને તને નસીહત (શીખામણ અને બોધપાઠ) આપનારનો એ હક છે કે, તારે તેની સાથે નરમાશની સાથે (વિનમ્ર) રહેવું, અને તેની વાતમાં તારા દિલને પરોવી રાખવું અને તેની અવાજ તરફ તારા કાનોને ખુલ્લા રાખવા, જેથી કરીને તું તેની વાતને સમજી શકે.

ત્યાર પછી તેની નસીહત ઉપર ચિંતન—મનન કર. અગર તે સાચી હોય, તો અલ્લાહનો આભાર માનવો, નસીહત કરનારની નસીહતને સ્વીકારી લેવી, અને તે બદલ તેને માન આપવું. અને જો તને તેની નસીહત અયોગ્ય જણાતી હોય, તો તેની પ્રત્યે દયા રાખવી અને તેની ઉપર આક્ષેપ ન મૂકવો. તેનો મક્સદ તો નસીહત કરવાનો જ હતો, પરંતુ તેણે તેમ કરવામાં ભૂલ કરી હતી.

જોકે અગર તને એ વાતની ખબર હોય કે તે તારી પ્રત્યે પ્રમાણિક (નિખાલસ) ન હતો, તો પછી બાબત અલગ છે. પરંતુ એ કિસ્સામાં, તારે તેને જરાપણ સાંભળવો ન જોઈએ.

૪૪. મોટાનો (વડીલનો) હક

વયમાં મોટાનો એ હક છે કે, તારે તેની ઉંમરના કારણે તેનો આદર કરવો જ જોઈએ, અને જો તેનામાં કોઈ ઈસ્લામી સદ્ગુણ હોય, તો તારે તેના ઈસ્લામના કારણે તેને માન આપવું જોઈએ. તારે તેને અગ્રતા આપવી જોઈએ અને વાતચીતમાં તેની સામે દલીલ ન કરવી જોઈએ, અને ચાલતી વખતે તેની આગળ નીકળી ન જવું, અને માર્ગમાં તેની આગળ કદમ ન માંડવા. જો તે અમુક બાબતોમાં જાહિલ હોય, તો તે જહાલત પ્રત્યે તેનું ધ્યાન દોરી (તેને શરમાવીશ)

નહિં. અને અગર તે તને જાહિલ કહે, તો સહનશીલતાથી કામ લેજે અને તેને માન આપજે, કારણ કે તેની વય પ્રમાણે ઈસ્લામમાં આગળ હોવાના હકને લીધે માનનીય છે. અલ્લાહ સિવાય કોઈ શકિત કે તાકત નથી.

૪૫. નાની વયની વ્યકિતનો હક

અને તારાથી વયમાં નાનાનો એ હક છે કે, તમે તેની સાથે મિત્રતાથી રહો, તેને યોગ્ય રીતે તાલીમ અને શિક્ષણ આપો, અને તેની ભૂલોને અણદેખી કરો, તેની ખામીઓને છુપાવી દયો, તેની પ્રત્યે દયાળુ બનો, અને તેની મદદ કરો, અને તેની નાની વયને કારણે થઈ ગયેલી ભૂલોને છુપાવી દો, કારણ કે આ (મોહબ્બત અને સહાનુભૂતિ) તેના માટે પસ્તાવાનું કારણ બનશે. તેની સાથે ઝઘડો ન કરવો, કારણ કે

તેમ કરવું એ તેના વિકાસ અને પ્રગતિમાં અવરોધક બની જશે.

વિભાગ (આઈ): લોકોના હક

૪૬. માંગણી કરનારનો હક

અને તારી પાસે મદદ માંગનાર (સાઈલ)નો એ હક છે કે, જો તું તેની જરૂરીયાત પૂરી કરી શકવા સક્ષમ છો, તો તારે તેની મદદ કરવી જોઈએ અને તેની મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ જાય તે માટે દુઆ કરવી જોઈએ. અને તેની મદદ કર.

અને જો તને તેની પ્રમાણિકતા અને સચ્ચાઈ બાબતે શંકા હોય, તો પછી સાવચેત થઈ જા, કદાચ એવું બને કે તારી આ શંકા તારા માટે શૈતાનની જાળ હોય કે જે તને તારા હિસ્સા (સવાબ)થી દૂર રાખવા માંગતો હોય અને તે તારા અને તારા રબ પ્રત્યેની નજદીકના અમલની વચ્ચે અવરોધરૂપ બનવા ઈચ્છતો

હોય. આમછતાં, જો તે તેને મદદ ન કરવાનો નિર્ણય કરી લીધો છે, તો તેને (શરમીદા કર્યા વિના) સારો જવાબ આપી (નરમાશ)થી પાછો ફેરવી દે.

અને જો તને તેના વિષેની તારા દિલની શંકાઓ ઉપર અંકુશ આવી જાય અને તું તેને જે કાંઈ યોગ્ય લાગે તે આપી દે, તો પછી ચોક્કસપણે તે ખરી દ્રઢતા છે.

૪૭. જેની પાસે માંગણી કરવામાં આવે તેનો હક

અને જેની પાસે તું મદદ માંગો છો તેનો એ હક છે કે, અગર તે કાંઈક આપે, તો તેનો તોહફો તેની સખાવતની કદરદાની કરીને આભારની સાથે સ્વીકારી લે. અને જો તે ન આપે, તો પછી તેના ન આપવાના કારણને સ્વીકારી લે અને તેના વિષે સારો વિચાર (નેક ગુમાન) કર.

અને યાદ રાખ કે અગર તે આપવાનો ઈન્કાર કરી દે, તો તે તેની પોતાની માલ-મિલ્કત છે જેનો તેણે આપવાનો ઈન્કાર કર્યો છે અને તેની પોતાની માલ-મિલ્કતમાંથી ન આપવા બાબતે તેની નિંદા ન કરી શકાય. અને અગર તેણે માલને ખોટી રીતે આપવાનો ઈન્કાર કર્યો છે, તો પછી તું જાણી લે કે, “ બેશક ઈન્સાન ચોક્કસપણે ખૂબ જ નાઈન્સાફી અને નાશુક્રો છે.” (સૂરે ઈબ્રાહીમ, ૧૪ : ૩૪)

૪૮. ખુશ કરનારનો હક

અને એ વ્યક્તિ જેના મારફતે અલ્લાહે તને ખુશ કર્યો છે, તેનો એ હક છે કે, અગર તેણે તને ઈરાદાપૂર્વક ખુશ કર્યો છે, તો તારે સૌપ્રથમ અલ્લાહનો આભાર માનવો જોઈએ, અને પછી તેની સદ્ભાવના બદલ તેનો આભાર માનવો જોઈએ. અને

જ્યારે તને તક મળે ત્યારે તે સદ્ભાવનાનો બદલો ચૂકવવાનો પ્રયત્ન કરવો, બલ્કે તેથી પણ કંઈક વધુ કરવાનો, કારણ કે મહેરબાનીની પહેલ તેની હતી. અને તું તેને ખુશ કરવાની તક શોધતો રહે.

અને જો તે વ્યક્તિએ તને બિનઈરાદાપૂર્વક અને અજાણતાથી ખુશ કર્યો છે, તો તારે અલ્લાહનો આભાર માનવો જોઈએ અને તેના આભારી બનવું જોઈએ, અને જાણી લે કે આ સદ્ભાવના અલ્લાહ તરફથી છે જેને તેણે તારા માટે અનામત (સુરક્ષિત) રાખી હતી. આમ છતાં, તારે તે વ્યક્તિને ચાહવી જોઈએ કારણ કે અલ્લાહ તરફથી ભલાઈ (મહેરબાની)ને તારા સુધી લઈ આવવા માટે તે માધ્યમ હતી, અને પછી સદાય તેની ભલાઈ માટે દુઆ કરતો રહે, કારણ કે અલ્લાહની મહેરબાનીનો સ્ત્રોત પોતે પણ એક બરકતનું કારણ છે, જ્યાંપણ તે

હોય, ભલેને પછી તે (મહેરબાની) બિનઈરાદાપૂર્વક થઈ હોય.

૪૯. દુઃખ પહોંચાડનારનો હક

એ વ્યક્તિ જેણે તને શબ્દો કે કાર્યો વડે દુઃખ પહોંચાડ્યું છે અથવા તારા માટે મુશ્કેલીનું કારણ બન્યો છે, અગર તેણે તેમ જાણી જોઈને અને ઈરાદાપૂર્વક કર્યું છે, તો પછી માફી આપી દેવી તારા માટે વધારે યોગ્ય છે, કારણ કે માફી આપી દેવાથી ભવિષ્યમાં તે આ પ્રકારના કામોથી દૂર રહેશે. અને વધુમાં, આ દુનિયામાં તારી જેવા ઘણા લોકો છે. તેઓ સાથે ભલાઈ અને મહેરબાનીથી વ્યવહાર કરશે, અને અલ્લાહ ફરમાવે છે: “અને જે કોઈ (પોતાની ઉપર) ઝુલ્મ પછી પ્રતિકાર કરે, તો તેઓ એજ લોકો છે કે જેઓ ઉપર નિંદા-મઝિમ્મતનો કોઈ માર્ગ નથી.

(નિંદા—મઝિમ્મતનો) માર્ગ તો ફક્ત તેઓ માટે છે કે જેઓ લોકો ઉપર ઝુલ્મ કરે છે અને ખોટી રીતે (નાહક) જમીન ઉપર અત્યાચાર કરે છે, આ એજ લોકો છે કે જેઓ માટે પીડાદાયક અઝાબ છે. અને ખરેખર જેઓ સબ્ર કરે અને માફ કરી દે, તો ખરેખર તે મહા—મૂલ્યવાન કાર્યોમાંથી છે.” (સૂરે શુરા, ૪૨: ૪૧ થી ૪૩)

અને ફરી શક્તિશાળી, મહાન અલ્લાહ ફરમાવે છે: “અને જો તમે સજા કરો, તો પણ એજ પ્રમાણમાં કરો કે જેટલા તમને સતાવવામાં આવ્યા હતા, અને જો તમે સબર કરો, તો ખરેખર સબ્ર કરનારાઓ માટે સૌથી શ્રેષ્ઠ છે.” (સૂરે નહ્લ, ૧૬ : ૧૨૬)

આ બધી બાબતો તેને લાગુ પડે છે કે જેણે તારી ઉપર ઈરાદાપૂર્વક (જાણી જોઈને) ઝુલ્મ કર્યો છે. પરંતુ અગર જો તે ઈરાદાપૂર્વક ન હોય, તો પછી તારે હેતુપૂર્વક બદલો લઈને તેને સતાવવો ન જોઈએ,

નહિંતર પછી તેનો મતલબ એ થશે કે તે એક બિનઈરાદાપૂર્વકની (અજાણતા થયેલી) ભૂલનો બદલો ઈરાદાપૂર્વકની સજા વડે લીધો. તેની સાથે ધીરજ રાખ અને શક્ય તેટલી મહેરબાનીથી તેની સાથે વર્તન કર. અલ્લાહ સિવાય કોઈ તાકત કે શક્તિ નથી.

૫૦. મુસલમાનોનો હક

અને તારી સાથે રહેતા મુસલમાનોનો એ હક છે કે, તેઓ પ્રત્યે તારા દિલમાં મેલ ન રાખ, તેઓમાંના બુરા લોકો સાથે વિનમ્ર (નરમાશવાળો) બની જા અને તેઓની મોહબ્બત મેળવીને તેઓની સુધારણા કર. અને જેઓ પોતાના ચારિત્રમાં સદ્ગુણી છે તેઓનો અથવા તો જેઓ તારી પ્રત્યે ઉદાર છે તેઓનો આભારી બની જા, કારણ કે તેઓના ચારિત્રની ભલમનસાઈ, તારા પ્રત્યેના કોઈ પ્રત્યક્ષ લાભ વિના,

પોતે પણ તારા માટે એક સદ્ગુણ છે, કારણ કે આ રીતે તેઓએ તને ઈજાથી બચાવ્યો છે અને તારા રક્ષણનો પ્રયત્ન કર્યો છે, અને પોતાની મુશ્કેલીઓને તારાથી દૂર રાખી છે. તેથી, તેઓ બધા માટે દુઆ કર.

અને તેઓ બધા માટે તારી મદદને તૈયાર રાખ, અને બધા મુસલમાનો સાથે તેઓના યોગ્ય સ્થાન મુજબ વ્યવહાર કર.

(વડીલોને તારા પિતાની જગ્યાએ અને નાની વયનાને તારા બાળકના સ્થાને સમજ અને સમોવડીયાને તારા ભાઈના સ્થાને ગણી લે. તારી પાસે તેઓ માટે દયા હોવી જોઈએ, અને તેઓથી નુકસાનને દૂર કરવા જોઈએ. તારે તેઓ માટે એ પસંદ કરવું જોઈએ જે તું તારા પોતાના માટે પસંદ કરો છો, અને તારે તેઓ માટે એ પસંદ ન કરવું જોઈએ, જે તું તારા માટે પસંદ નથી કરતો.)

૫૧. બિનમુસ્લિમોનો હક

અને ઈસ્લામી દેશમાં રહેતા બિનમુસ્લીમો (એહલે ઝીમ્મહ)નો એ હક છે કે, તારે તેની પાસેથી તે સ્વીકારી લેવું જોઈએ જે અલ્લાહે તેમની પાસેથી સ્વીકાર્યું છે, તેઓ અને ઈસ્લામી હુકૂમત વચ્ચે થયેલ કરારને વફાદાર રહેવું જોઈએ. તમારી દરમ્યાન થતા વ્યવહારોમાં તારા અને તેઓ ઉપર ગુલ્મ દરમ્યાન અલ્લાહના રક્ષણ, અલ્લાહ અને તેના રસૂલ(સ.)ના અહદની વફાદારીનો પરદો રાખ, કારણ કે આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે, પવિત્ર પયગમ્બર(સ.)એ ફરમાવ્યું છે: ‘જે કોઈ રક્ષિત બિનમુસ્લીમની સાથે અન્યાય કરશે, તો હું (કયામતના દિવસે) તેનો દુશ્મન હોઈશ.’ તેથી અલ્લાહથી ડરો (અને તેઓની સાથે ન્યાયથી વર્તન કરો) અલ્લાહ સિવાય કોઈ શક્તિ કે તાકત નથી.

ટૂંકસાર

આમ, આ પચાસ હકો તારી આજુ-બાજુ છે, જેણે તને ચારે તરફથી ઘેરી લીધેલ છે અને તું તેનાથી કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં છટકી નથી શકતો. તારા માટે (જરૂરી) ફરજ છે કે તું તેનું પાલન કર અને તું તે હકોને અદા કરવાનો પ્રયત્ન કર અને (તે માટે) અલ્લાહની મદદની માંગણી કર, ખૂબ જ વખાણ છે તેના આ બધા માટે, અને કોઈ શક્તિ કે કુવ્વત નથી સિવાય કે અલ્લાહ વડે. અને તમામ વખાણ અલ્લાહ માટે છે (જે) સૃષ્ટિનો પાલનહાર છે.

**રબ્બના તકબ્બલ મીન્ના ઈન્ક અન્ત સસમીઉલ અલીમ
અલ્લાહુમ્મ સલ્લે અલા મોહમ્મદી વ આલે મોહમ્મદ**